

PROFESOR ODBOJÁŘ – UPRCHLÍK

Zdenko Frankenberger Daneš (*1920)

V předvečer nacistické okupace českých zemí měl osmnáctiletý Zdenko Frankenberger konflikt s provokujícími Němci v pražské hospodě U Fleků. Ve svých vzpomínkách (<http://zfdanes.sweb.cz>) píše: *„Rvačku jsem zahájil já, ale okamžitě se do ní pustili skuteční odborníci [...]. Němci byli strašně zbiti [...]. Ještě večer hlásilo rádio z Lipska, že v jedné staré pražské pivnici byli němečtí hosté ztýráni českými surovci, a ráno se už valila německá armáda do českých měst.“* Po letech se Zdenko dozvěděl, že rvačka neměla zůstat bez následků – protektorátní úřady o něm věděly, měl být prý zatčen a odeslán do koncentračního tábora, ale zachránila ho intervence německého zástupce z firmy, pro kterou pracoval.

Budoucí profesor geofyziky Zdenko Frankenberger Daneš se narodil roku 1920 v Praze. Jeho matka byla kožní lékařka, otec byl také lékařem, ale spíše se věnoval vědeckému výzkumu. Zdenko žil s rodiči krátce v Lublani, ale vyrůstal a do obecné a střední školy chodil v Bratislavě, kde jeho otec získal místo na Komenského univerzitě. V roce 1938 se Zdenko kvůli vzrůstající nacistické hrozbě hlásil jako dobrovolník do armády, ale nebyl o něj zájem, zanedlouho pak musel i s rodiči odejít zpátky do Prahy, protože Češi již ve fašizujícím se Slovensku nebyli vítáni.

Roku 1939 se Československo rozpadlo a z okupovaných českých zemí udělali nacisté protektorát. Frankenberger patřil k lidem, kteří 28. října, tedy v den státního svátku rozbitého Československa, protestovali proti okupaci. Tehdy byl zastřelen student Jan Opletal a jeho pohřeb se změnil ve velkou demonstraci, po níž nacisté zavřeli české vysoké školy, více než tisíc studentů poslali do KC Sachsenhausen a 17. listopadu devět studentů a studentských funkcionářů zavraždili. Zdenko Frankenberger tehdy bydlel s rodiči v budově Purkyňova ústavu na pražském Albertově. Vzpomíná, že ten den *„časně ráno [...] nás probudili členové SS, zahnali nás se všemi ostatními obyvateli budovy do přízemí, postavili ke zdi a namířili na nás kulomet. Muži byli bledí jako stěna, ženy a děti plakaly rozčilením a hrůzou. Já sám jsem se bál zrovna tolik jako oni. Rozhlédl jsem se kolem sebe a tu jsem viděl maminku. Stála tam s největším klidem, držela mého jedenáctiletého bratra a desetiletou sestru za ruce a vysvětlovala jim: ‚Vidíte, tohle je voják a tamto je*

strojní puška. V tom pásu jsou náboje, a jak ten voják střílí, tak ty náboje samy s tím pásem lezou do té strojní pušky. [...] A tak dále. [...] Chování naší matky mne posilnilo.“

Nikomu z rodiny se tehdy nic nestalo. Zdenko Frankenberger, stejně jako všichni Češi, už nesměl studovat, za to se záhy zapojil do odboje. Není zcela zřejmé, o kterou ilegální organizaci šlo – stalo se to tak, že vzdálenější příbuzný Zdenka požádal, aby tajně přešel na Slovensko a domluvil šifrované spojení s tamními ilegály. V červenci 1941 tedy přešel hranice, dostal se do Žiliny, kde úkol v rámci možností splnil, a pak se za dosti dramatických okolností vracel: „*Přes hranice jsem se dostal, ale dole, před vesnicí už na mne čekal německý pohraničník a tvrdil, že jsem ilegálně překročil hranice. Jak to věděl, nevím: zradil mne někdo na Slovensku? Viděli mne němečtí pohraničníci z pozorovacích věží [...]?* Zapíral jsem, ale bylo to marné. Chlap začal vytahovat věci z mého baťoahu, až přišel na sešitek, ve kterém byly poznámky k té šifře. Tehdy jsem vsadil všechno na jednu kartu: spustil jsem na něj, že ano, že je tam na hřebeni špatně značená hranice, a mluvil jsem s ním tak, jako by to byla jeho vina, že jsem se dostal na cizí území.“ Nakonec Zdenko pohraničníkovi utekl, naskočil do jedoucího vlaku a po dalších peripetiích se dostal domů.

V Praze se však dozvěděl, že příbuzný, s nímž v odboji spolupracoval, byl zatčen a popraven. O týden později potkal stejný osud Zdenkova strýce: „*Nikdy jsme se nedozvěděli proč, nikdy jsme nedostali jeho popel. Jenom teta, jeho vdova, dostala po čase návštěvu. Přišel k ní německý důstojník a předal jí účet za strýcovu popravu. Strýcova smrt mne zlomila. Báł jsem se, za svůj strach jsem se styděl, ale věděl jsem, že ten strach je silnější než vůle, svědomí, víra – zkrátka nestačil jsem na tu dobu. Začal jsem si dávat knoflíky do bot a chodit s nimi celý den, abych se vycvičil ve snášení bolesti a při mučení, které jsem očekával, nic neprozradil. Ale nepomáhalo to. Kolem mne chodila smrt.“*

Na jaře 1942 zabili českoslovenští parašutisté vyslaní do Prahy z Londýna říšského protektora Reinharda Heydricha. Nacisté po atentátu vraždili jednoho člověka za druhým a Zdenko se prý tehdy rozhodoval, že se přihlásí jako atentátník: „*Tím jsem chtěl ušetřit ty nevinné oběti německého šílení. Než jsem došel na policii, byli atentátníci dopadeni a v boji padli.“* Krátce poté nastoupil do práce v Heřmanově Městci, do malé továrny na elektronické přístroje. Přes přítele se spojil s další odbojovou skupinou, která byla ve styku se spojenci, a po čase dostal za úkol, aby zlikvidoval jakéhosi inženýra a fyzika, předválečného ruského uprchlíka, jenž měl být „*na stopě výbušniny tisíckrát silnější než trinitrotoluol. A že je ochoten dát to Západu, ale než by to dal Rusům, raději to dá Němcům. [...] Ovšem: ten vynález se nesměl podceňovat. Chemická látka to být nemohla, tolik energie v těch elektronových ‚slupkách‘ zkrátka není. Musila to být reakce nukleární. [...] Začal jsem po chlapovi pátrat, ale nechtělo se mi do toho. Naštěstí jednou v noci si pro něj přijela německá policie, padlo několik výstřelů [...] a já jsem se domníval, že Němci sami udělali to, co jsem měl udělat já.“* Příběh s inženýrem, který se po válce znovu objevil živý,

je záhadný, komplikovaný a těžko se dá stručně vypovědět, Zdenko Frankenberger ho popisuje ve svých vzpomínkách: *„Zbývá otázka: měl ten Rus skutečně bombu schopnou detonace? Dnes o tom pochybuji.“*

Zdenko Frankenberger pokračoval v různých odbojových aktivitách, při té příležitosti poznal Marii Haňkovou (1921–1998) a v lednu 1945 se s ní oženil. Krátce před koncem války udělal překvapivou věc: pomohl již zmíněnému německému zástupci ve firmě Fritzi Scheelovi, který se obával české odplaty, v útěku do Hamburku: *„[...] byl to jakýsi politický ‚dozorce‘ nad firmou, kde jsem pracoval. Ten člověk měl neustále úzké styky s německou tajnou policií, ale na druhé straně nám prozradil, kdo mezi námi té německé policii donáší zprávy.“* Zdenko Frankenberger tehdy odvezl Scheela firemním nákladním autem, v Hamburku přežil nálet a složitě a potají se vrátil do Prahy. A právě Scheel mu později řekl, že ho za okupace uchránil před zatčením kvůli zmíněné hospodské rvačce.

Nacismus byl záhy poražen, Zdenko začal studovat matematiku a fyziku. Zpočátku to prý šlo dobře, ale změna nastala po komunistickém puči v únoru 1948: *„Soustředit se na nějaké Maxwellovy rovnice, když jsem viděl celý národ klesat do morální i hmotné bídy, to jsem zkrátka nedokázal. [...] A přitom neustále panoval strach: včera zatkli Svitáka a Koudelku: jsem na řadě já?“* Záhy začal přemýšlet o útěku z Československa, a definitivně se rozhodl, když se v květnu 1950 náhodou dozvěděl, že na něj kolega z univerzity sepsal udání. Zdenko Frankenberger řekl ženě, že pojedou na cyklistický výlet poblíž západní, pečlivě strážené hranice. Až na místě jí oznámil, že se domů nevrátí: *„Přiznal jsem se, že zkrátka já zpátky nejedu. Ať se rozhodne sama, zda chce utéct se mnou [...]. Trvalo to asi pět vteřin a žena řekla: ‚Tak jedem.‘“* Dne 14. května 1950 překročili na kolech hranice poblíž Bezděkova, podařilo se jim doslova proklíčkovat mezi pohraničníky, v Německu požádali o azyl a dostali se do uprchlického tábora nedaleko Norimberku.

Život v lágru byl těžký, chudý, a v mnoha ohledech nebezpečný. Zdenko Frankenberger vzpomíná, že bylo velmi obtížné dostat se do další země, a že jeho *„žena začala propadat beznaději. Zbytek života budeme trávit tak jako ti zoufalci, kteří tu žijí už pět let.“* Pokusili se dostat na Nový Zéland, ale zjistili, že člověk, který jim nabízel zprostředkování a práci, je pravděpodobně podvodník. Zdenko se vydal částečně stopem a částečně na kole do Frankfurtu, aby si na novozélandském konzulátu ověřil, jak se věci mají, a cestou zpátky se náhodně seznámil s Američany Lylem a Doris Slaybaughovými. Svezli ho autem, sblížili se, a nakonec Zdenkovi a jeho ženě nabídli pomoc, pokud by chtěli odejít do USA. Nakonec jim Slaybaughovi půjčili peníze na cestu a 11. března 1952 Frankenbergerovi připluli do New Yorku. Manželé Slaybaughovi se jich ujali, jejich pomoc byla podle Zdenkova vyprávění úžasná: *„Okamžitě jsme se stali členy jejich rodiny a přáteli jejich přátel. Ti se nás neustále ptali, co potřebujeme a čím nám mohou být prospěšní [...]. Netrvalo víc než dva týdny a měli jsme práci, oblečení, obutí, nábytek, kuchyňské potřeby a dva tucty upřímných*

přátel.“ Slaybaugh byl konstruktér a Zdenko vzpomíná, že se ho jednoho dne ptal: „*Lyle, to, co jsi Ty a Doris pro nás, neznámé lidi z neznámé země, vykonali, to se zkrátka nedá změřit. Jak vám to kdy splatíme?’ – Bohužel, tu jeho odpověď si už doslova nepamatuji. Ale bylo to něco jako: ,Oh, nám to platit nebudete. Předně to – díky Bohu – nepotřebujeme. Zadruhé, než se na to můžete, třeba budem dávno pod drnem. A hlavně, kdybyste to splatili nám, byl by to uzavřený kruh a nikam by to nevedlo. Vy to splatíte někomu jinému, ten zase jinému, a tak to bude pokračovat a poroste to’.*“ Zdenko to tehdy vzal jako závazek a za čas podobně pomohl uprchlické rodině z Asie.

Zdenko Frankenberger Daneš má dvě děti, syn Petr (1954) a dcera Elena (1956) se narodili v Pittsburghu v Pensylvánii. V USA pracoval u Gulf Oil Corporation v Pittsburghu v Pensylvánii, u The Boeing Company v Seattlu ve státě Washington, na University of Puget Sound ve městě Tacoma ve státě Washington a u US Geological Survey tamtéž. Publikoval práce z oboru gravitačního výzkumu, radioaktivního průzkumu hornin, složení a dynamiky nitra Země, Měsíce a planet, meziplanetárního magnetického pole a mikrovlnného záření zemského povrchu. Kromě toho se věnuje hudbě a problémům z různých kulturních oborů, je vášnivý cyklista. V roce 2007 se oženil s Julsimou Duisebayevou.

Autor textu Adam Drda